

2. Sukhantseva, VK., 2006. 'Metafizika kul'tury (Metaphysics of culture)', K. : Fakt, 368 s.
3. Stepin, VS., 2015. 'Philosophy as Cultural Self-Awareness', *Russian Studies in Philosophy, Volume 53, Issue 2 : Contemporary Russian Philosophers*, P. 151-158. DOI : <https://doi.org/10.1080/10611967.2015.1096699>.
4. Brookfield, S., 2009. 'The concept of critical reflection: promises and contradictions', *European Journal of Social Work, Volume 12, Issue 3 : Critical reflection in social work*, P. 293-304. DOI : <https://doi.org/10.1080/13691450902945215>.
5. Matthew, S., Synk, MD., 2014. 'Contradiction and Overdetermination in Occupy Wall Street', *Communication and Critical/Cultural Studies, Volume 11, Issue 1 : Occupy Communication and Culture*, P. 74-84. DOI : <https://doi.org/10.1080/14791420.2013.828382>.
6. Bianco, G., 2018. 'The misadventures of the "problem" in "philosophy": from Kant to Deleuze. Angelaki', *Journal of the Theoretical Humanities, Volume 23, Issue 2 : Problems in twentieth-century french philosophy*, P. 8-30. DOI : <https://doi.org/10.1080/0969725X.2018.1451459>.
7. Thompson, K., Vliet, P., 2018. 'Critical Reflection on the Ethics of Mindfulness', *Australian Social Work, Volume 71, Issue 1*. P. 120-128. DOI : <https://doi.org/10.1080/0312407X.2017.1364396>.

DOI

УДК 165.741

ЕВОЛЮЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІДЕЙ ПРАГМАТИЗМУ*EVOLUTIONAL TRANSFORMATIONS OF PRAGMATISM IDEAS***А. В. Осіпцов,
О. С. Цибулько**

Актуальність дослідження. Одна з найбільш впливових філософських течій сучасного світу – прагматизм – не позбавлена проблем еволюційних змін. Зрозуміло, що це свідчить про гнучкість напрямку, про його можливість надавати відповіді на "виклики" сучасного світу. Разом з тим, іноді важко усвідомити граничні межі філософствування даного напрямку. Актуальність дослідження прагматистських концепцій визначається насамперед важливістю створеної моделі людини, яка поставлена в центр філософського аналізу.

Urgency of the research. One of the most influential philosophical currents of the modern world - pragmatism - is not without problems of evolutionary changes. It is clear that this demonstrates the flexibility of the direction, its ability to respond to the "challenges" of the modern world. At the same time, it is sometimes difficult to understand the limits of philosophizing this direction. The urgency of the pragmatist concepts study is determined primarily by the importance of the created model of a person, which is placed in the center of philosophical analysis.

Постановка проблеми.

Прагматизм – це не одна теорія, а точніше сукупність позицій, що охоплює спектр різних підходів. Наприклад, суб'єктивістський прагматизм В. Джеймса і Ф. Шилера, соціальний прагматизм Д. Дьюї, функціоналістський (об'єктивістський) прагматизм Ч. Пірса, Н. Решеера, Х. Патнема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для виявлення трансформаційних особливостей філософського напрямку важливими були власне здобутки американських прагматистів Ч. Пірса, В. Джеймса та Д. Дьюї, а також роботи неопрагматистів Р. Рорті та Н. Решеера. Серед сучасних дослідників слід виділити розвідки Грязнова А. Ф., Жарких В. Ю. та Труїта У. Г., разом з тим, саме виявленню еволюційних особливостей приділено мало уваги.

Постановка завдання.

Дослідження еволюційної трансформації вихідних положень прагматизму.

Виклад основного матеріалу. У статті розглядається питання трансформації ключових ідей прагматизму. Особлива увага приділяється фундаментальним концепціям засновників прагматизму як філософського напрямку. Разом з тим, прагматична філософія – це вчення про методи раціонального обґрунтування знання, причому, перш за все, обґрунтування емпіричного знання. У статті виявлено особливості релятивістського і об'єктивістського прагматизму.

Висновки. Отже, визначити прагматизм як теоретичний рух допомагає його головна теза: істина чи виправданість наших вірувань, а також методи, що їх створюють, повинні визначатися

Target setting. Pragmatism is not a theory, but rather a set of positions covering a range of different approaches. For example, the subjectivist pragmatism of W. James and F. Schiller, the social pragmatism of D. Dewey, the functionalist (objectivist) pragmatism of C. Pearce, N. Recher, and H. Putnam.

Actual scientific researches and issues analysis. The actual achievements of American pragmatists C. Pearce, W. James and D. Dewey, as well as works R. Rorty and N. Recher, were important for revealing the transformational peculiarities of the philosophical direction. Among modern researchers it is necessary to allocate works of such philosophers as Gryaznov, Zharkih, and Truitt, however, very little attention is paid to the discovery of evolutionary features.

The research objective. Investigation of the evolutionary transformation of the pragmatism positions.

The statement of basic material. The article deals with the question of the transformation of pragmatism key ideas. Particular attention is paid to the fundamental concepts of the founders of pragmatism as a philosophical direction. However, pragmatic philosophy is the doctrine of the rational substantiation methods of knowledge, and, above all, the substantiation of empirical knowledge. The article reveals features of relativistic and objectivist pragmatism.

Conclusions. Consequently, the determination of pragmatism as a theoretical movement is supported by its main thesis: the truth or justification of our beliefs, as well as the methods that they create, must be

не як певна відповідність з передбачуваним зовнішнім світом, а термінами успішної дії на основі вірувань, що стосуються певної низки практичних або, щонайменше, конкретних цілей. У представленому контексті обговорення еволюції прагматизму варто визнати наявність істотних розбіжностей між релятивістським і об'єктивістським прагматизмом. Перший ставить під сумнів будь-які стандарти і нехтує теорією на користь практики, останній, навпаки, визнає стандарт і вбачає в практиці, перш за все в науковій, безпосереднє джерело і підстави для перевірки обґрунтованості теорій. Отже, на сьогодні перед теоретиками стоїть нелегке завдання запобігти постмодерністській дезінтеграції прагматизму.

Ключові слова: прагматизм, практика, релятивізм, персоналізм, інструменталізм,

determined not as a certain conformity with the foreseeable external world, but as terms of successful action on the basis of beliefs relating to a certain number of practical or at least for specific purposes. In the context of the discussion of pragmatism evolution, one must admit, the existence of significant differences between relativistic and objectivist pragmatism. The first questioned any standards and neglected the theory in favor of practice, the second, on the contrary, recognizes the standard and sees in practice, especially in the scientific, direct source and grounds for verifying the validity of theories. Consequently, today the theorists face a difficult task of preventing the postmodern disintegration of pragmatism.

Keywords: pragmatism, personalism, practice, instrumentalism, relativism.

Актуальність теми. Одна з найбільш впливових філософських течій сучасного світу – прагматизм – не позбавлена проблем еволюційних змін. Зрозуміло, що це свідчить про гнучкість напрямку, про його можливість надавати відповіді на “виклики” сучасного світу. Разом з тим, іноді важко усвідомити граничні межі філософствування даного напрямку. Актуальність дослідження прагматистських концепцій визначається насамперед важливістю створеної моделі людини, яка поставлена в центр філософського аналізу.

Постановка проблеми. Прагматизм – це не одна теорія, а точніше сукупність позицій, що охоплює спектр різних підходів. Наприклад, суб'єктивістський прагматизм В. Джеймса і Ф. Шилера, соціальний прагматизм Д. Дьюї, функціоналістський (об'єктивістський) прагматизм Ч. Пірса, Н. Решера, Х. Патнема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для виявлення трансформаційних особливостей філософського напрямку важливими були власне здобутки американських прагматистів Ч. Пірса [8; 9], В. Джеймса [5] та Д. Дьюї [6], а також роботи неопрагматистів Р. Рорті [10] та Н. Решера [2]. Серед сучасних дослідників слід виділити розвідки Грязнова А. Ф. [4], Жарких В. Ю.

[7] та Труїта У. Г. [11], разом з тим, саме виявленню еволюційних особливостей приділено мало уваги.

Постановка завдання. Дослідження еволюційної трансформації вихідних положень прагматизму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Засновником класичного прагматизму вважають Чарльза Пірса, ядром філософських міркувань котрого є забезпечення об'єктивності наших знань, їх придатності у реальному людському світові. Американський філософ прагнув віднайти найвірогідніший метод їх закріплення та укорінення. Він приходить до висновку, що таким методом є метод науки, згідно з яким, можна позбавитися сумніву, а також віднайти об'єктивне уявлення та знання про реальні речі. Метод науки розмежовує правильні та неправильні шляхи пізнання, “виступає як зовнішній постійний фактор, що приводить до єдиного вирішення для всіх, хто ним користується” [8, с. 113].

Основне питання прагматизму полягає у можливості наших знань про світ, у можливості наших наукових уявлень про оточуючі нас речі реально характеризувати дійсність. За традиційним розумінням, істина розуміється у спроможності до дійсності. Пірс вважав, що наші уявлення знаходяться під постійним впливом можливостей їх реалізації, отже, ми маємо завжди пам'ятати про результати практичних дій. Отже, ми можемо забезпечувати виконання наших цілей відповідно до реалій оточуючого світу. Регулюючи досвід повсякденного життя чи наукового спостереження та експерименту можливо встановлювати успішність прогнозування та контролю над спостережуваними подіями. Укорінення знання у людській свідомості як істинного, реального, полягає у можливості наукової спільноти переконати нас у його незаперечності. Відповідно незаперечним критерієм виступає ефективність такого знання.

Саме тому талановитий засновник відомого американського філософського напрямку вважав, що саме прагматизм пропонує науковій спільноті та назагал, незаперечний стандарт оцінювання пізнавального інструментарію, як от ідей, теорій, методів та процедур. Таким для нього виступав стандарт, що пов'язує сферу теоретизування та сферу реального буття.

Для Ч. Пірса прагматична філософія – це вчення про методи раціонального обґрунтування знання, причому, перш за все, обґрунтування емпіричного знання. У свій час центральною ідеєю прагматизму Пірс вважав демонстрацію способу конструювання значення терміну чи поняття засобом його щоденного використання. Будь-яке судження є релевантним і доведеним, для філософа, у залежності від успішного та ефективного використання таких термінів та понять на шляху реалізації відповідних цілей та намірів.

Отже, доведене судження – це судження практики людської, неодмінно пов'язане із задумом. Для Пірса, як науковця, стержневі поняття “успішне застосування” та “прогнозована ефективність” є

частиною фізичних дій оточуючого світу та пов'язані з діяльністю лабораторій, що верифікують наші знання. Основною метою своїх досліджень він бачив прагматичний “успіх”, який розумів як ефективність науки, та наукових досліджень.

Таким чином, здобутком філософських напрацювань Пірса є розуміння функції інтелектуальних надбань, яка виступає посередником у ефективних людських практиках та слугує певним цілям. Для цього і були створені соціальні засоби колективних досліджень, такі як ефективність прогнозування та контроль. Відповідно, будь-які теорії перевіряються практикою.

Головна мета першого прагматизму у забезпеченні доказів досвідом, у консолідації принципів за ефективністю їх практичного застосування. Основна ідея полягала у використанні в науці тих принципів, що найбільш ефективні у використанні, а відповідно й найоптимальніші. Теорія вважається доведеною залежно від її практичного успішного використання [3, с. 50]. Ми маємо зберігати ті принципи, що підтверджені систематично ефективністю їх використання у різних сферах. Але, з плином часу акцент з об'єктивно детермінованої функціональної ефективності змістився на суб'єктивне задоволення.

Так, послідовник Пірса Вільям Джеймс, принципово змінив ключову проблематику прагматизму. Його хвилювали вже не загадки природи, а особливості людської психології. Його цікавість викликають вже не події та закономірності оточуючого світу, а питання ефективності та релігії. У своєму дослідженні він стверджує: “Думка, яка успішно веде нас від якоїсь однієї частини досвіду до будь-якої іншої, яка доцільно пов'язує між собою речі, працює надійно, спрощує, економить працю, така думка істинна рівно настільки, наскільки вона все це робить” [5, с. 88].

Ключовим та визначальним поняттям у філософії Джеймса є життєвий успіх, умови реалізації щасливого життя, відтворені у термінах особистого щастя та задоволення. Філософ надає своїм ідеям суб'єктивістський відтінок: те, що робить щасливим мене, суттєво відрізняється від того, що робить щасливими інших. Прагматизм Джеймса заохочує персоналізм та залежність від індивідуального психологічного задоволення на відміну від прагматизму Пірса, що наголошує на необхідності реалізації суспільного проекту природничих наук з раціонального вивчення об'єктивних фактів. Прагматичні ідеї Пірса звернені до ефективності досвіду як джерела об'єктивної адекватності, що у змозі компенсувати мінливості людських реакцій, але багато прагматистів, разом із Джеймсом, відвернулися від ідеї існування універсальної об'єктивності.

Вони, на противагу прагматизму Пірса та його ідеї про об'єктивні імперсональні стандарти, звертаються до суб'єктивізму та до егоцентризму. Як наслідок, першомета прагматизму, яка була

націлена на безособистісні об'єктивні стандарти та ідеї, зводиться до конкретних питань, що фрагментує діяльність науковців.

Вбачаючи в нових ідеях певні перекручування, Пірс бажаючи, зберегти унікальність напряму у його власному розумінні, іменує його “прагматизмом”, разом з тим ця назва не набула поширення.

В останні десятиліття ХХ ст. прагматизм зазнав суттєвих змін, які зробили його відмінним від первісного варіанту Пірса. Наразі прагматизм є не способом для досягнення об'єктивної достовірності, а засобом спростування цієї ідеї. Під впливом постмодерністських теоретиків від В. Джеймса до Р. Рорті, прагматизм був перетворений на знаряддя виправдання обмежених індивідуальних інтересів, а сама ідея об'єктивності була знехтувана [4, с. 104]. У цьому простежується руйнування або “деконструкція” підходу Пірса, який вбачав раціональну обґрунтованість інтелектуальних артефактів у нашій здатності забезпечити ефективність в питаннях передбачення, планування та втручання в хід природних процесів.

З вище наведеного випливає, що основне положення прагматизму Пірса зводиться до ідеї, що успіх в реалізації поставлених цілей слугує пробним тестуванням раціональної адекватності. Означена перспектива, за своєю суттю є інструменталістською та телеологічною. Варто зазначити, що є різні варіанти прагматизму, які відповідають різним підходам стосовно обумовленого виду “успіху”. У зв'язку з цим, прагматизм може бути або когнітивним (пізнавальним), або емоційним. Окрім того, прагматизм може розвиватися як у позитивному, так і в негативному напрямку: може виконувати функцію позитивного посередника при вирішенні завдання виправдання майже пріоритетної позиції, або ж здійснювати негативний вплив під час обговорення певного теоретичного підходу, що виходить за межі дійсної практики. Таким чином, прагматизм є не визначеною концепцією, а універсальним засобом, який можна застосовувати в різних сферах людської діяльності [7, с. 80].

Для всіх представників прагматизму провідної є ідея дії, або практики. Для них, ця ідея є натхненням, завдяки якому вони прагнуть досягнути істину через ефективну дію. Головна розбіжність у поглядах прагматистів виникає у такому питанні: “Ефективна дія – так, але в якому напрямку?” При відповіді на це питання перші дослідники схиляються до персоналістського або гуманістичного прагматизму В. Джеймса та Ф. Шилера “у напрямку до власних індивідуальних цілей”, другі – до соціального прагматизму Дж. Дьюї “у напрямку до загально визнаних цілей” [6, с. 36], треті прагнуть повернутись до об'єктивістського прагматизму Ч. Пірса “у напрямку до відповідних і дійсних цілей” [9, с. 130].

Сьогодні можна з упевненістю стверджувати, що розвиток прагматизму відбувався паралельно зі збільшенням розколу між прагматизмом “зліва”, що веде до когнітивному релятивізму і

плюралізму, і прагматизмом “зправа”, який розцінює свою позицію як джерело стабільності, як шлях до когнітивної безпеки і одноманітності. “Правий” прагматизм – це прагматизм Ч. Пірса, К. Льюїса, а серед сучасників – Х. Патнема, Н. Решера. “Лівий” прагматизм – це прагматизм В. Джеймса, Ф. Шилера, серед сучасних філософів – Р. Рорті. Хоча ці два види прагматизму мають загальну назву, за своїм змістом вони є діаметрально протилежними тенденціями мислення.

“Лівий” прагматизм неухильно дотримується концепції Джеймса, пов’язаний з виявленням того, “що працює на задоволення індивідуальних бажань і переваг”. “Правий” прагматизм, навпаки, зацікавлений пошуками того, що є ефективним для задоволення універсальних потреб, загальнолюдських прагнень. Перший прагматизм ставить за мету подолання раціональних обмежень, другий – забезпечення та реалізацію раціонально прийнятних стандартів імперсональної обґрунтованості та доречності.

Для прагматистів зліва характерний наступний спосіб мислення. Ядром прагматизму є застосування стандарту – “що працює”. Але цей стандарт починає розхитуватися, коли ми ставимо питання “працює для кого?”. Різні особистості мають неоднакові наміри, потреби, уподобання, життєві цілі, переконання, мають різну структуру індивідуальності. Це ж стосується й різних спільнот. Відповідно прагматизм морально схвалює все життєве. Широкий діапазон людських особливостей і культурної мінливості служить підставою для прийняття ідеї про широту і гнучкість різноманітних людських уявлень.

Вчення “лівого” прагматизму є певним способом розвитку гнучкості нашого мислення. Задля досягнення результату він сприяє усуненню імперсонального обмеження, прийнятність якого є суб’єктивістською, персоналістською та релятивістською. Недоліком такого “постмодерністського” прагматизму є його відмова від ідеалу об’єктивності. Означений вид прагматизму замінює проблему ефективності при реалізації універсального проекту досягнення об’єктивної істини і загального стандарту раціональності досягненням особливих задоволень особистості або соціальної групи. Скорочена до невизначеності індивідуального смаку прагматична ефективність стала розглядатися тепер як предмет особистого вибору, індивідуального смаку.

“Правий” прагматизм протистоїть цій дезінтеграційній тенденції в мисленні. Для нього проблема ефективності прагматизму є засобом обґрунтування посилення на об’єктивні причини і зміцнення когнітивної позиції [1, с. 9]. Прагматисти зправа суворо дотримуються такої думки, що прагматизм пов’язує проблему “що працює” з ефективною реалізацією мети. Обговорювана мета не залежить від індивідуальних особливостей, а насамперед пов’язана з універсальними умовами буття людини в цілому. Наше емпіричне

знання стосується, зокрема, питання досягнення активного чи пасивного (прогнозованого) контролю над явищами природи. Ті способи перевірки, що підтвердили свою ефективність, є обґрунтованими тією мірою, якою люди, які беруть участь у проекті готові їх раціонально сприйняти. Людина припускає, а природа володіє. Саме реальність, а не ми – люди, безпосередньо перебуваємо в центрі того, “що працює”, а саме, наших дій у світі. В такому випадку прагматизм – це дорога, що веде не до релятивістської мінливості, а до імперсональної однорідності; а прагматизм артикулює не на користь суб’єктивної переваги, а на користь об’єктивних причин.

Подібний підхід до прагматизму як “принципу реальності” не скасовує, а накладає обмеження і обов’язки. Це дійсно працює при задоволенні людиною своїх потреб, але, залежить не від людських особливих уподобань і бажань. Саме ця імперсональна настанова має значення для універсалістського прагматизму.

Якщо “лівий” прагматизм акцентує увагу на локальних, індивідуальних особливостях, то “правий”, навпаки, підкреслює глобальну, універсальну сторону, прагне вийти за вузькі межі і звернутись до раціональної людської спільноти в цілому. Останній наполягає на тому, що завдання науки – пояснення, передбачення, контроль – конституює наш кращий операційний критерій правильного вірування. “Правий” прагматизм стверджує, що природі не відомі “фаворити”, а вирішення питань вірування і дії, пристосованих до імперсонального стандарту успішно застосованого, забезпечує об’єктивна достовірність [11, с. 160].

На цій підставі “праві” прагматисти схиляються до думки Пірса, у погляді на метафізичний реалізм, вважаючи, що дійсність є тим, чим вона насправді є, незалежно від того, що можуть про неї думати люди [2, с. 30]. Таким чином, “праві” прагматисти в епістемології, переважно стверджують, що екзистенція передує знанню: наукове дослідження не породжує дійсність, а насамперед призводить до результатів, які обумовлені її незалежними діями. Вірування, сформовані належним чином у скоординованому дослідженні, є значною мірою продуктом станів і обставин, які є незалежними від вірувань.

“Лівий” і “правий” прагматизм – це два протилежні види прагматизму, які є несумісними. Один (“лівий”) характеризується як консенсуалістський і релятивістський, інший (“правий”) як об’єктивістський і універсалістський. “Лівий” прагматизм постає як релятивістський прагматизм персоніфікованих бажань і схильностей, “правий” – як об’єктивістський прагматизм загальних потреб і імперсональних стандартів. Об’єктивістський прагматизм розглядає прагматичний успіх в якості центра, який контролює наші істинні твердження, а релятивістський прагматизм розглядає це як доказ істинних тверджень і можливість виправдати відмову від них.

Постмодерна версія прагматизму Р. Рорті особливо радикальна в цьому аспекті. У книзі “Випадковість, іронія і солідарність” зазначає: “Для моєї позиції істотно те, що у нас немає ніякої долінгвістичної свідомості, до якої має пристосовуватися мова ...” [10, с. 144]. Це може бути цілком виправдано, але лише тому, що спрямовано до привабливо доступної мети. Однак розмовна мова має бути відповідною чомусь екстралінгвістичному, що дозволяє нам отримати певну пізнавальну владу над певними природними процесами й явищами, що визначається за допомогою передбачення і контролю. У цьому ми стикаємось з труднощами традиційного прагматизму зправа, а саме з тим, що існує область екстралінгвістичної дійсності, пізнавальний і фізичний контроль над якою забезпечується стандартом адекватності, незалежним від мови, лінгвістичних практик. Реалістичний прагматизм усвідомлює, що наша мова і наше мислення дійсно є нашими, але це не є довільним процесом, а насамперед предметом для суворого (прагматичного) контролю.

Саме у цьому пункті розходяться шляхи двох прагматизмів – “правого” і “лівого”. “Лівий” прагматизм репрезентує наукове знання як винахід людини, створений для реалізації практичних цілей і функціонує належним чином. Він повинен повністю розглядатися інструменталістськими термінами, як вільний від будь-якого носія інформації, від будь-яких вимог фактичної чи припущеної істини. “Правий” прагматизм, навпаки, відкидає подібний скептичний інструменталізм, а на його підвалинах виникає фаллібілізм, який звертається до наукового знання для отримання кращої та доступної на даний момент оцінки фактичної істини речей. “Правий” прагматизм не відкидає поняття “істини” як марну фікцію, але приймає її як регулятивний ідеал, контрастне поняття, яке демонструє розрив між тим, що ми реально маємо, і тим, що ідеально бажаємо.

Об’єктивістський прагматизм є готовністю визнати моральну нестійкість людей, різноманітність їх цілей і намірів. Він може дійсно наполягати на тому, що боротьба за раціональну поведінку залишається свідомим вибором для нас. Чи працюють певні ідеї, вірування фактично чи ні – це питання не скільки соціальної традиції, як універсальних, безособових, методів пізнання. Даний вид реалістичного прагматизму повертає нас до думки Ч. Пірса, згідно з якою наші інтелектуальні механізми є невід’ємною частиною нашої еволюційної спадщини, і головна функція мислення полягає в тому, щоб сприяти ефективній дії в реалізації природно сформованих бажань і потреб людей.

Висновки. Підводячи підсумок, варто зазначити, що прагматизм – це не одна теорія, а точніше сукупність позицій, що охоплює спектр різних підходів. Наприклад, суб’єктивістський прагматизм В. Джеймса і Ф. Шилера, соціальний прагматизм

Д. Дьюї, функціоналістський (об'єктивістський) прагматизм Ч. Пірса, Н. Решера, Х. Патнема. Визначити прагматизм як теоретичний рух допомагає його головна теза: істина чи виправданість наших вірувань, а також методи, що їх створюють, повинні визначатися не як певна відповідність з передбачуваним зовнішнім світом, а термінами успішної дії на основі вірувань, що стосуються певної низки практичних або, щонайменше, конкретних цілей. У представленому контексті обговорення еволюції прагматизму варто визнати наявність істотних розбіжностей між релятивістським і об'єктивістським прагматизмом. Перший ставить під сумнів будь-які стандарти і нехтує теорією на користь практики, останній, навпаки, визнає стандарт і вбачає в практиці, перш за все в науковій, безпосереднє джерело і підстави для перевірки обґрунтованості теорій. Отже, на сьогодні перед теоретиками стоїть нелегке завдання запобігти постмодерністській дезінтеграції прагматизму.

Список використаних джерел:

1. Lovejoy, A.O., 1908. 'The Thirteen Pragmatisms', *The Journal of Philosophy, Psychology, and Scientific Methods*, V. 5, P. 5-12.
2. Rescher, N., 1998. 'Pragmatism in Crisis', *The Role of Pragmatics in Contemporary Philosophy*, Vienna, P. 24-38.
3. Schurz, G., 1998. 'Kinds of Pragmatisms and Pragmatic Components of Knowledge', *The Role of Pragmatics in Contemporary Philosophy*, Vienna, P. 39-57.
4. Грязнов, АФ., 1996. 'У истоков прагматизма', *Вопросы философии*, № 12, С. 103-105.
5. Джеймс, В., 2000. 'Прагматизм', Київ : *Альтернатива*, 144 с.
6. Дьюи, Д., 1922. 'Школа и общество', М., 48 с.
7. Жарких, ВЮ., 2009. 'Прагматизм і сучасна філософська традиція', *Мультиверсум. Філософський альманах : Збірник наукових праць*, Вип. 77, К., С. 79-88.
8. Пирс, ЧС., 1996. 'Закрепление верования', *Вопросы философии*, № 12, С. 113-114.
9. Пирс, ЧС., 1996. 'Как сделать наши идеи ясными', *Вопросы философии*, № 12, С. 120-132.
10. Рорти, Р., 1996. 'Случайность, ирония и солидарность', М., 282 с.
11. Труитт, УГ., 2003. 'Предшественники постмодернизма и его связь с классическим прагматизмом', *Вопросы философии*, № 3, С. 154-167.

References:

1. Lovejoy, A.O., 1908. 'The Thirteen Pragmatisms', *The Journal of Philosophy, Psychology, and Scientific Methods*, V. 5, P. 5-12.
2. Rescher, N., 1998. 'Pragmatism in Crisis', *The Role of Pragmatics in Contemporary Philosophy*, Vienna, P. 24-38.
3. Schurz, G., 1998. 'Kinds of Pragmatisms and Pragmatic Components of Knowledge', *The Role of Pragmatics in Contemporary Philosophy*, Vienna, P. 39-57.

4. Gryaznov, AF., 1996. 'U istokov pragmatizma (At the root of pragmatism)', *Voprosy filosofii*, № 12, S. 103-105.
5. Dzheymys, V., 2000. 'Pragmatizm (Pragmatizm)', К. : *Alternatyva*, 144 s.
6. Dyui, D., 1922. 'Shkola i obschestvo (School and Society)', М., 48 s.
7. Zharkih, VYu., 2009. 'Pragmatizm i suchasna filososfs'ka traditsiya (Pragmatism and modern philosophical tradition)', *Multyversum. Filosofskyy almanakh : Zbirnyk naukovykh prats'*, Vyp. 77, К., S. 79-88.
8. Pirs, ChS., 1996. 'Zakreplenie verovaniya (Anchoring beliefs)', *Voprosy filosofii*, № 12, S. 113-114.
9. Pirs, ChS., 1996. 'Kak sdelat' nashy idei yasnymy (How to make our ideas clear)', *Voprosy filosofii*, № 12, S. 120-132.
10. Rorti, R., 1996. 'Sluchaynost', ironiya i solidarnost' (Accident, irony and solidarity)', М., S. 282.
11. Truitt, UG., 2003. 'Predshestvenniki postmodernizma i yego svyaz' s klassicheskim pragmatizmom (The predecessors of postmodernism and its connection with classical pragmatism)', *Voprosy filosofii*, № 3, S. 154-167.

DOI

УДК 316.286:316.3

КОМУНІКАТИВНИЙ ГОРИЗОНТ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА У ДЗЕРКАЛІ ПЕРСПЕКТИВ І ОБМЕЖЕНЬ

THE COMMUNICATIVE HORIZON OF MODERN SOCIETY AS A REFLECTION OF PROSPECTS AND CONSTRAINTS

Л. Г. Кузьоменська

Актуальність дослідження. Комунікація передбачає передавання інформації і обмін інформацією в різних формах, засобом різних каналів і технологій. Комунікація утворює основу людської свідомості, пізнання і суспільного буття загалом. Сутність людини значною мірою генерується і віддзеркалюється на рівні комунікації, поза якою сутнісні ознаки людини є розмитими, невизначеними.

Постановка проблеми. Одним із основних проблемних епіцентрів сучасності взагалі й комунікативних практик зокрема є прискорене розмивання ідентичності як сукупності

Urgency of the research. Communication involves the transfer of information and the exchange of information in various forms, through various channels and technologies. Communication forms the basis of human consciousness, cognition and social life in general. The essence of the person is largely generated and reflected on the level of communication, outside of which the substantive signs of the person are blurred, inexpressive.

Target setting. One of the major problematic epicenters of modernity in general and communicative practices, in particular, is the accelerated erosion of identity as a set of essential